

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Добринка Станчева Пейчева, доктор на социологическите науки; *Югозападен университет „Неофит Рилски“*, научна специалност *Социология в научно направление 3.1.Социология, антропология и науки за културата*“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по *научна специалност социология* в ЮЗУ „Неофит Рилски, катедра Социология.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава а Научно жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед №2547./09.11 2022 на Ректора на ЮЗУ „Н. Рилски“.

Автор на дисертационния труд:НАТАЛИЯ ГЕОРГИЕВНА ГЕОРГИЕВА

Тема на дисертационния труд: ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ: РЕЗУЛТАТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Научен ръководител: доц. д-р Жеко Къосев

1. Информация за дисертанта

Дисертантката Наталия Георгиева се е обучавала по докторска програма към катедра, Социология Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ по научна специалност Социология съгласно Заповед на Ректора №2547./09.11 2022 на Ректора на ЮЗУ „Н. Рилски“.

Кратка биографична справка

Наталия Георгиева е бакалавър и магистър по психология със специализация по социална психология

Има придобита квалификация по „Практически насоки в прилагането на държавния образователен стандарт за приобщаващото образование

Тя е редовен докторант през периода 2018 – 2021 г. в ЮЗУ „Неофит Рилски”, гр. Благоевград, катедра „Социология“

Положила е всички изискуеми докторантски изпити и отговаря на точковите държавни

изисквания

Информация за изпълнението на индивидуалния план.

Съгласно учебния план за обучение в докторантура, в Индивидуалния учебен план на Наталия Георгиева са взети всички изискуеми докторантски учебни дисциплини .

2.Обща характеристика на представения дисертационен труд

-структура и обем на дисертационния труд.

От структурна гледна точка дисертационният труд е добре структуриран. Включва цел, задачи, предмет обект, методология, изследователски ограничения.

Актуалността на настоящия дисертационен труд се определя все по-нарастващата необходимост от приобщаващо образование и интеграция на децата и учениците от България, включително на децата и от бежанските вълни. Признаване правото на достъп до образование, възпрепятстване на евентулно преждевременно отпадане на учащите от образователната система са актуални теми днес в условията на посткриза, породена от COVID-19, която засяга цялата образователна система.

Тезата, която се защитава в дисертационния труд е, че успешната реализация на приобщаващото образование в България в последните пет години доведе до повишаване на качеството на началното и средното образование, отговори на индивидуалните потребности на учениците,

включително и на тези със специални образователни потребности и подпомогна значително процеса на социализация на всички участници в образователно-възпитателния процес.

Целта на дисертационния труд, така, както е експлицирана е „да се анализира влиянието на процеса на приобщаване върху качеството на образованието в България и да се очертаят предизвикателствата, пред които е изправена българската образователната система.

За изпълнението и са предвидени релевантни задачи, свързани с:

1. Проследяване на развитието на процеса на приобщаващото образование в България, като една от модерните тенденции в образователната политика и практика;
2. Анализиране на нормативната уредба, регламентираща реализирането на приобщаващото образование в България;
3. Изследване и анализиране на ползите от практическата реализация на процеса на приобщаване в българската образователна система; изследване на постигнатите резултати в изграждането на приобщаващата образователна среда в българските училища;
4. Идентифициране на специфични проблеми и трудности в реализацията на процеса на приобщаване в образованието; очертаване на бариерите и предизвикателствата по пътя на реализиране на приобщаващото образование в българската образователна система.

В дисертационния труд са приложени няколко метода:

1. Анализ документи, в случая на държавни образователни стандарти, определящи условията и реда за осъществяване на дейностите на приобщаващото образование в България.
2. Дълбочинно интервю – осъществени са дълбочинни интервюта с 30 действащи български учители, психолози, ресурсни учители, логопеди в училище. От тях шестнадесет са били на постоянен трудов договор в училището, в което работят като психолози, а останалите четиринадесет упражняват професията си в други в области в страната.

3. Case study метод в същото училище

4. Количествено изследване сред 150 родители на ученици от училището и от други училища в страната – на ученици в „норма“, на ученици със специални образователни потребности, на ученици в риск и на ученици с хронични заболявания.

Обект на настоящия дисертационен труд е процесът на приобщаване в българската образователна система.

Предмет на дисертационния труд е влиянието на приобщаващото образование върху качеството на образователния процес, постигнатите резултати и проблемите в приобщаващото образование.

Авторката си е поставила и **ограничения, относно основните изводи** за резултатите от процеса на приобщаващото образование и влиянието му върху качеството на образователния процес в България, които са направени въз основа на мнението на изследваните учители и родители. Дисертантката споделя, че в търсене на отговорите на поставените цели и задачи, анализът би бил по-задълбочен, ако се изследват ползите, очакваните ефекти, проблемите и предпоставките за успех в приложението на процеса на приобщаване в българското образование през погледа на децата и учениците.

Другото ограничение на дисертационния труд е свързано с периода на прилаганите политики за приобщаващото образование в България, който определя като твърде кратък, за да могат децата и учениците да осмислят, разберат и изразят категорично мнение и отношение по поставения проблем.

Структурно съдържателна оценка труда

Освен от увод, дисертационният труд се състои от три глави и заключение, в обем от 202 стандартни страници и 5 приложения в рамките на 20 страници.

Приобщаващото образование е разгледано като многостранна концепция с разкриване на идеите, принципите, целите и неговите дефиниции. Систематизирани са моделите на приобщаващото образование, направен е преглед на приобщаването през перспективата на социалната справедливост, като важна и значима ценност в обществото. Специално внимание е обърнато на ползите от приобщаващото образование, като образователна политика. Във втората глава са представени актуалните образователни политики за приобщаване и интеграция и развитието им в българската образователна система. Анализът на действащата нормативната уредба на приобщаващото образование в образователната система в България и трудностите, свързани с практическото ѝ приложение са релевантни. Разгледан и представен е профилът и ролята на „Приобщаващия учител“, през призмата на държавния образователен стандарт за приобщаващото образование и личностно ориентираното образование. Въз основа на дълбочинните интервюта и на количествено проучване на принципа на отзовалите се – и двете проведени за целите на дисертационния труд са потърсени и анализирани факторите на приобщаване, влияещи върху качеството на образователния процес в България, постигнатите резултати в приобщаващата образователна среда, както и проблемите, които все още не са решени.

На база case study са потърсени и представени добри работещи добри практики за приобщаване в училище, както на ученици с изявени дарби и талант, така и на ученици със специални образователни потребности и в риск. Направен е анализ на активността и ролята на семейството в образователно-възпитателния процес

Оценка на приносите

В един витален социологически план е изведено значението и ползите от приобщаването в образователния процес. Интерпретирани са откритите значими фактори за развитие на приобщаващото образование.

2. Анализирана е взаимовръзката между качеството на образованието в българските училища и приобщаващото образование. Обосновава е необходимостта от усъвършенстване и модернизиране на образователната система, формиране на по-добри „приобщаващи учители“ и постигане на пълна равнопоставеност на учениците.

3. Реализирани са няколко авторови проучвания 1. дълбочинни интервюта с български учители и педагогически специалисти; 2. количествено изследване сред родителите на децата и учениците в България 3. Чрез метода „case study“ в конкретно училище е изследвана и обоснована необходимостта от прилагане на училищни политики за приобщаване, водещи до повишаване на качеството на образованието и успешната социализация на всички участници в образователния процес. Обоснована е и необходимостта от обмен на добри практики между образователните институции, и е направен опит за очертаване на политики, свързани с успешното протичане на процесите на интеграция и приобщаване в българското образование Направен е анализ на основните фактори, затормозяващи процеса на приобщаване в България; изследвани са ефектите от съвместното обучение на ученици в норма и с различия. Анализирани са и резултатите от приобщаването при обучение от разстояние в електронна среда (ОРЕС) в условията на пандемия от COVID – 19.

Авторката е използвала релевантни методи и е получила резултати, които дават основание за категорично приемане на изводите и предложенията, които прави за разгръщането и усъвършенствуването на образователните процеси и политики.

За написване на дисертационния труд е приложен ярко изразен академичен стил.

Авторката разкрива много добро познаване на литературните източници – национални и международни. Разкрива, освен това, и много добри интерпретационни и аналитични умения при теоретичното и фактологично осмисляне на идеи и първични и вторични данни.

Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертационния труд

Оценка на публикационната дейност

Дисертантката има 3 реферирани публикации по темата на дисертационния труд –с една повече, отколкото са необходими.

Включени са следните заглавия:

1. Георгиева, н. (2019), Приобщаващото образование в България: успехи и предизвикателства, Knowledge international journal, vol. 30.2, списанието е индексирано в: Ebsco, Europub, Worldcat, Crossref, Ceeol, Scilit И Global Impact & Quality Factor (Gif), Issn: 1857-923x (Printed), Issn: 2545- 4439 (Online), Skopje, Grafoprom – Bitola, Vrnjacka Banja, Serbia, 2019, С. 321 – 326;
2. Георгиева, н. (2019), Аактуални аспекти в българската образователна политика и практика за приобщаване или образователна интеграция на учениците от етническите малцинства, KNOWLEDGE INTERNATIONAL JOURNAL, VOL. 35.2, списанието е индексирано в: EBSCO, EUROPUB, WORLDCAT, CROSSREF, CEEOL, SCILIT И GLOBAL IMPACT & QUALITY FACTOR (GIF), ISSN: 1857- 923X (printed), ISSN: 2545-4439 (online), SKOPJE, GRAFOPROM – BITOLA, 2019, с. 477 – 481;
3. ГЕОРГИЕВА, Н. (2021), ОНЛАЙН ОБРАЗОВАНИЕ В УСЛОВИЯ НА ИЗВЪНРЕДНО ПОЛОЖЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ, ДОКТОРАНТИ В НАУКАТА. Сборник от докторантски разработки представени на юбилейната конференция на философски факултет „ТРАНСФОРМАЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В ГЛОБАЛНИЯ СВЯТ“ 15.10. – 17.10.2020, ISSN 2738-8328 (online), БЛАГОЕВГРАД, ЮЗУ „НЕОФИТ РИЛСКИ“, 2021, с. 53 – 61;
<https://ph.swu.bg/images/4-2021.pd>

Бележки и препоръки

Препоръката, която отправям е да се помисли за публикуване на дисертационния труд.

В заключение, като давам висока оценка на цялостния труд искам да потвърдя, че ще гласувам с **Да** за присъждането на образователната и научна степен **Доктор** на Наталия Георгиева по специалност Социология в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

Рецензент:

Проф. д-р дсн Добринка Пейчева

28.11. 2022

From: Prof. Dr Dobrinka Stancheva Peycheva, DSc, South-West University "Neofit Rilsky", scientific specialty of Sociology in the scientific direction 3.1.Sociology, anthropology and cultural studies

Regarding: dissertation for the award of the educational and scientific degree "Doctor" on the scientific specialty of Sociology in South-West University "Neofit Rilsky, Department of Sociology.

Grounds for submission of the review: participation in the composition of the Scientific jury for the defense of the dissertation work according to Order №2547./09.11.2022 of the Rector of SWU "H. Rilsky".

Author of the dissertation work:НАТАЛИЯ GEORGIEVNA GEORGIEVA

Theme of dissertation work: INCLUSIVE EDUCATION IN BULGARIA: RESULTS AND CHALLENGES

Scientific supervisor: Assoc. Prof. Dr. Zheko Kyosev

Information about the Ph.D. student

Ph.D. student t Nataliya Georgieva was educated in a doctoral program at the Department of Sociology, Faculty of Philosophy of the Neofit Rilski, majoring in Sociology, according to Rector's Order No. 2547./09.11 2022 of the Rector of the University of Yuzhno-Petersburg "N. Rila".

Brief biographical reference

Nataliya Georgieva has a bachelor's and master's degree in psychology with a specialization in social psychology

He has acquired a qualification in "Practical guidelines in the implementation of the state educational standard for inclusive education."

She is a full-time PhD student during the period 2018-2021 at the Neophyt Rilski State University, Blagoevgrad, Department of Sociology

She has passed all the required doctoral exams and meets the point state exams

Requirements.

Information on the implementation of the individual plan.

In the Individual Study Plan of Nataliya Georgieva, all required doctoral study disciplines have been successfully taken.

General characteristics of the presented dissertation work

- structure and volume of the dissertation work.

From a structural point of view, the dissertation is well structured. It includes aim, objectives, subject object, methodology, research limitations.

The relevance of this dissertation is determined by the growing need for inclusive education and integration of children and students from Bulgaria, including children from refugee waves. Recognizing the right of access to education, preventing the possible premature dropout of students from the education system are current topics today in the conditions of the post-crisis caused by COVID-19, which affects the entire education system.

The thesis defended in the dissertation is that the successful implementation of inclusive education in Bulgaria in the last five years led to an increase in the quality of primary and secondary education, responded to the individual needs of students, including those with special educational needs, and helped significantly the process of socialization of all participants in the educational process.

The purpose of the dissertation, as explained, is "to analyze the influence of the inclusion process on the quality of education in Bulgaria and to outline the challenges faced by the Bulgarian education system.

Relevant tasks related to:

1. Tracking the development of the process of inclusive education in Bulgaria, as one of the modern trends in educational policy and practice;
2. Analysis of the regulations governing the implementation of inclusive education in Bulgaria;
3. Research and analysis of the benefits of the practical implementation of the inclusion process in the Bulgarian education system; research of the achieved results in the construction of the inclusive educational environment in Bulgarian schools;
4. Identification of specific problems and difficulties in the implementation of the process of inclusion in education; outlined the barriers and challenges on the way to implementing inclusive education in the Bulgarian education system.

Several **methods** are applied in the dissertation work:

1. Analysis of documents, in the case of state educational standards, defining the conditions and order for the implementation of inclusive education activities in Bulgaria.
2. In-depth interview - in-depth interviews were carried out with 30 active Bulgarian teachers, psychologists, resource teachers, speech therapists at school. Sixteen of them were on a permanent employment contract at the school where they work as psychologists, and the remaining fourteen practice their profession in other areas of the country.
3. Case study method in the same school
4. Quantitative research among 150 parents of students from the school and from other schools in the country - of "normal" students, of students with special educational needs, of students at risk and of students with chronic diseases.

The object of this dissertation is the process of inclusion in the Bulgarian education system.

The subject of the dissertation is the influence of inclusive education on the quality of the educational process, the achieved results and the problems in inclusive education.

The author has also set limitations regarding the main conclusions about the results of the process of inclusive education and its influence on the quality of the educational process in Bulgaria, which were made based on the opinion of the teachers and parents studied. The Ph.D. student says that in search of the answers to the set goals and tasks, the analysis would be more in-depth if the benefits, expected effects, problems and prerequisites for success in the application of the process of inclusion in Bulgarian education are examined through the eyes of children and students.

The other limitation of the dissertation work is related to the period of the applied policies for inclusive education in Bulgaria, which is defined as too short for children and students to think about, understand and express a definite opinion and attitude on the problem.

Structurally content assessment of work

Apart from an introduction, the dissertation consists of three chapters and a conclusion, in a volume of 202 standard pages and 5 appendices within 20 pages.

Inclusive education is examined as a multifaceted concept with the disclosure of ideas, principles, goals and its definitions. The models of inclusive education are systematized, an overview of inclusion through the perspective of social justice, as an important and significant value in society, is made. Special attention is paid to the benefits of inclusive education as an educational policy. The second chapter presents the current education policies for inclusion and integration and their development in the Bulgarian education system. The analysis of the current regulatory framework of inclusive education in the educational system in Bulgaria and the difficulties associated with its practical application are relevant. The profile and role of the "Inclusive teacher" is examined and presented, through the prism of the state educational standard for inclusive education and person-oriented education. Based on the in-depth interviews and a quantitative survey of the principle of the respondents - both conducted for the purposes of the dissertation, the factors of inclusion affecting the quality of the educational process in Bulgaria, the results achieved in the inclusive educational environment, as well as the problems, which have not yet been resolved.

On the basis of case studies, good working good practices for inclusion in school, both for students with obvious gifts and talents, and for students with special educational needs and at risk, have been sought and presented. An analysis was made of the activity and role of the family in the educational process

Evaluation of contributions

In a vital sociological plan, the importance and benefits of inclusion in the educational process are brought out. The highlighted significant factors for the development of inclusive education are interpreted.

2. The relationship between the quality of education in Bulgarian schools and inclusive education is analyzed. It justifies the need to improve and modernize the education system, form better "inclusive teachers" and achieve full equality of students.

3. Several author studies have been carried out 1. in-depth interviews with Bulgarian teachers and pedagogical specialists; 2. quantitative research among parents of children and students in Bulgaria 3. Using the "case study" method in a specific school, the need to apply school policies for inclusion, leading to an increase in the quality of education and the successful socialization of all participants in the educational process. The need for the exchange of good practices between educational institutions has been substantiated, and an attempt has been made to outline policies related to the successful running of the processes of integration and inclusion in Bulgarian education. An analysis has been made of the main factors hindering the process of inclusion in Bulgaria; the effects of joint education of students with normal and with differences were investigated. The results of inclusion in distance learning in an electronic environment (ORES) in the conditions of a pandemic of COVID - 19 have also been analyzed.

The author has used relevant methods and obtained results that give grounds for categorical acceptance of the conclusions and proposals she makes for the deployment and improvement of educational processes and policies.

A distinctly academic style has been applied to writing the dissertation.

It also reveals very good interpretive and analytical skills in the theoretical and factual understanding of ideas and primary and secondary data.

The abstract corresponds to the content of the dissertation work

Evaluation of publication activity

The Ph.D. student has 3 refereed publications on the topic of the dissertation - one more than necessary. The following titles are included:

1. Georgieva, n. (2019), Inclusive education in Bulgaria: successes and challenges, Knowledge international journal, vol. 30.2, the journal is indexed in: Ebsco, Europub, Worldcat, Crossref, Ceeol, Scilit And Global Impact & Quality Factor (Gif), Issn: 1857-923x (Printed), Issn: 2545- 4439 (Online), Skopje, Grafoprom – Bitola, Vrnjacka Banja, Serbia, 2019, pp. 321 – 326;

2. Georgieva, n. (2019), Current aspects in Bulgarian educational policy and practice for inclusion or educational integration of students from ethnic minorities, KNOWLEDGE INTERNATIONAL JOURNAL, VOL. 35.2, the journal is indexed in: EBSCO, EUROPUB, WORLDCAT, CROSSREF, CEEOL, SCILIT AND GLOBAL IMPACT & QUALITY FACTOR (GIF), ISSN: 1857- 923X (printed), ISSN: 2545-4439 (online), SKOPJE, GRAFOPROM – BITOLA, 2019, pp. 477 – 481;

3. GEORGIEVA, N. (2021), ONLINE EDUCATION IN EMERGENCY CONDITIONS IN BULGARIA, DOCTORAL STUDENTS IN SCIENCE. Collection of doctoral studies presented at the jubilee conference of the Faculty of Philosophy "TRANSFORMATIONS AND CHALLENGES IN THE GLOBAL WORLD" 15.10. – 17.10.2020, ISSN 2738-8328 (online), BLAGOEVGRAD, "NEOPHITE RILSKI" SOUTH UNIVERSITY, 2021, pp. 53 - 61; https://ph.swu.bg/images/___4-2021.pd

Notes and recommendations

My recommendation is to consider publishing the dissertation.

In conclusion, by giving a high evaluation of the overall work, I want to confirm that I will vote Yes for the awarding of the educational and scientific degree of Doctor to Natalia Georgieva, majoring in Sociology in professional direction 3.1. Sociology, anthropology and cultural sciences.

Reviewer:

Prof. Dobrinka Peycheva, Ph.D, DSc

28.11. 2022